

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

לקוטי שיחות

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

עקב

(חלק בט שיחה א)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים וחמש לבריאה

מחזור הראשון של לימוד הלקוטי שיחות
שבוע פרשת עקב, טז-כב מנ"א, ה'תשפ"ה (א)

LIKKUTEI SICHOT

Copyright © 2025
by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY®

770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213

(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718

editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

Kehot Publication Society® and the Kehot logo are registered trademarks
of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

עקב

פון די פסוקים, אָדער דעם לשון „לוחת“ וואָס שטייט חסר אין די אַלע פסוקים³

אָבער ניט אויף די צוויי מאָל „לוחת“ וועלכע שטייען חסר בתחלת פסוק ט: „בעלתי ההרה לקחת לוחת האבנים לוחת הברית גו“, וואָרום דעם פירוש אויף „לוחת“ זאָגט רש"י נאָך דעם פירוש אויף די ווערטער „ואשב בהר“ וועלכע שטייען שפּעטער אין פסוק ט.

דאָרף מען פאַרשטיין: דעם פירוש, אַז פון „לוחת“ חסר לערנט מען אַפּ אַז „שתיהן שוות“, האָט שוין רש"י געזאָגט פריער אין פ' תשא אויפן פסוק⁴, „ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו בהר סיני שני לוחת העדת לוחת אבן“ – „לוחת כתיב שהיו שתיהן שוות“⁵: נאָר היות דער פריערדיקער פירוש שטייט בהפסק ריבוי פרשיות בתורה (מער ווי צוויי חומשים), חזרט רש"י איבער דעם פירוש נאָכאָמאָל בפרשתנו⁶, ווי מען געפינט כמה פעמים כיו"ב בפירושו.

ס'איז אָבער ניט מובן, פאַרוואָס איז עס רש"י מפרש אויף איינעם פון די (אָדער אַלע) שפּעטערדיקע פסוקים (י, יא, טו, יז) און ניט גלייך וואו „לוחת“ חסר שטייט דאָ צום ערשטן מאָל (אין פסוק ט)?

א. בפרשתנו⁷ וואו משה רבינו דער- ציילט ווי ער איז אַרויף נעמען די לוחות פון דעם אויבערשטן, שטייט כמה פעמים דער לשון „לוחות האבנים“, „לוחות הברית“, ברענגט רש"י אַראָפּ דעם וואָרט „לוחת“ און איז מפרש: לוחת כתיב שש- תיהם שוות⁸.

רש"י איז ניט מציין פון וועלכן פסוק ער איז מעתיק בפירושו דעם וואָרט לוחת, נאָר פון דעם אָרט וואו רש"י האָט אַריינגעשטעלט דעם פירוש – צווישן פירושו אויף פסוק ט און פסוק יח – איז מובן, אַז פירושו איז אויף דעם וואָרט „לוחת“ וואָס שטייט צווישן די צוויי פסוקים

[און היות אַז אין די צווישנדיקע פסוקים ווערט דער וואָרט דערמאָנט אייניקע מאָל – בפסוק יו"ד „ויתן ה' אלי את שני לוחת האבנים כתובים גו“, בפסוק יא „ויהי מקץ ארבעים יום ואר- בעים לילה נתן ה' אלי את שני לוחת האבנים לוחות הברית“, בפסוק טו „ואפן וארד מן ההר גו“ ושני לוחת הברית על שתי ידי“, בפסוק יז „ואתפש בשני הלוחת ואשלכם גו“ ואשברם לעיניכם“ – דאָרף מען זאָגן, אַז רש"י מיינט אָדער איינעם

(3) ואפילו תיבה זו שבפסוק יז. ואף ששם כתיב „הלחת“, י"ל דלא איכפת ל' לרש"י מכיון שאינה מיסוד התיבה.
(4) לא, יח.

(5) ובתנחומא תשא טז „א"ר חנניא לוחת כתיב לא זה גדול מזה“. ועד"ז בשמור"ר פמ"א, ו (ר') חנינא – כבתנחומא פרשתנו שם.

(6) משא"כ בפ' תשא לאח"ז – לב, טו-יט. ועד"ז שם לד, א"ד; שם, כח"ט (בנוגע לוחות השניות).

(1) ט, ט ואילך.

(2) בתנחומא פרשתנו יו"ד „אמר רבי חנינא לוחת כתיב שלא היו גדולים זה מזה אלא שניהם שוין והיתה פסולת שניהם כאחד“. אמנם שם הוא בנוגע תיבת לוחת הנאמרת להלן בלוחות שניות (י, א). ועד"ז מ"ש במדרש לק"ט שם „לוחות שיהיו שניהם שוין“ – קאי בלוחות שניות. וראה להלן סעיף ט' והערה 52; 54.

דאָס ניט דעם ערשטן מאל וואו עס שטייט „לחת“ חסר, נאָר דאָס שטייט שוין פריער אין פ' משפטים¹¹: „ואתנה לך את לחת האבן גוי“, לחת כתיב חסר (ביידע ווייז), פונקט ווי אין פ' תשא – איז פארוואָס איז רש"י דאָס ניט מפרש אין פרשת משפטים, וואו עס שטייט צום ערשטן מאל לחת חסר, נאָר ער וואָרט ביז פ' תשא¹²?

ג. בפשטות וואָלט מען געקענט פאָר-ענטפערן ע"פ הידוע¹³, אַז דער ענין פון מלא וחסר כשלעצמו איז ניט קיין דבר הקשה אין פשוט של מקרא, וואָס רש"י זאָל עס מוזן פאָרענטפערן (וכדמוכח דערפון וואָס ע"פ רוב שטעלט זיך ניט רש"י אויף מלא וחסר שבכתובים). און דאָס וואָס רש"י באַוואָרנט עס יע בפרשתנו, איז ווייל אין דעם זעלבן פסוק (יא) איז די תורה משנה בזה אחר זה: „את שני לחת האבנים לחות הברית“ – פריער חסר (לגמרי) און דערנאָך גלייך מלא (מיטן צווייטן ווא"ו). דעריבער איז רש"י מפרש אַז דער פסוק

מ'קען ניט זאָגן אַז רש"י איז דאָס מפרש דוקא בפסוק יא' (אדער יז) וואו עס פעלן אין וואָרט „לחת“ ביידע ווא"ו'ן, אויך דער ווא"ו נאָכן למ"ד – און ניט אין פסוק ט (און יו"ד) וואו עס שטייט „לוחת“, מיט אַ ווא"ו נאָכן למ"ד – וואָרום צום תוכן הפירוש „לחת כתיב ששתיהם שוות“ איז נוגע נאָר דער ווא"ו וואָס נאָכן ח"ת, וואָס ווען ער איז חסר ווערט דער וואָרט „לחת“ נשתנה פון ל' רבים אויף ל' יחיד, משא"כ דער ווא"ו וואָס נאָכן למ"ד איז אין דעם ענין גאָרניט משנה – אויך ווען לוחת כתיב (חסר ווא"ו נאָר נאָכן ח"ת) קען מען אַרויסלערנען „ששתיהם שוות“⁹.

ב. נאָכמער: אויב רש"י דאַרף אי-בערזחור'ן דעם פירוש (פון פ' תשא) נאָך אַ לענגערן הפסק (צווישן חומש שמות און דברים) – האָט ער דאָס געדאַרפט מקדים זיין נאָך פריער (ניט בפרשתנו, עקב, נאָר) אין פ' ואתחנן¹⁰, וואָס אויך דאָרט שטייט (נאָך די עשרת הדברות) „לחת“ חסר ווא"ו: „ויכתבם על שני לחת אבנים ויתנם אלי“.

ובאמת שטעלט זיך די זעלבע תמי' אפילו בנוגע פירוש בפעם הא' אין ס' שמות – בפ' תשא: אויך דאָרט איז

(7) כ"ה גם במשכיל לדוד לפרש"י – ראה לקמן הערה 14.

(8) בדפוסים וכת"י דפרש"י זה (ועד"ז בפרש"י תשא) – שינויים בהד"ה דפרש"י זה: בדפוס ראשון ושני (ועוד) ובכמה כת"י (שתח"י), הד"ה דפרש"י הוא „לוחות“ (מלא ב' ווייז), בכמה כת"י (שתח"י) ודפוסים הד"ה הוא „לוחת“, ובדפוסים הנפוצים – „לחת“, וכן יש שינויים בפנים פירושו: בדפוס א' (ועוד) וכמה כת"י „לוחת כתיב“, בדפוס שני וכמה כת"י „לחת כתיב“ (כבדפוסים הנפוצים).

(9) וכמ"ש בס' זכרון כאן (ובפ' תשא ועוד).

(10) ה, יט.

(11) כד, יב.

(12) לכאורה יש לומר שהדיק והקושי בהפסוק (כפ' תשא ובפרשתנו) הוא לא (רק) „לחת“ חסר כשלעצמו כ"א (גם) – לפי שיש סתירה בהכתוב דנאמר „שני“ ואח"כ „לחת“ דמשמע אחד (כמ"ש בדבק טוב (ועוד) בפ' תשא שם), משא"כ בפ' משפטים שלא נאמר „שני“ כ"א „ואתנה לך את לחת האבן“ (וגם אין ידוע מפסוקים לפני דהוי שני לחות) לכן לא פרש"י כלום (ולכן לא פירשו גם כאן בפסוק ט, דלא נאמר שם שני לחות).

אבל מזה פרש"י בתשא וכן בפרשתנו לא העתיק בהד"ה שני לחת, כ"א „לחת“ לבד, משמע, שבא לפרש „לחת חסר“ כשלעצמו (ובפרט בפרשתנו דנאמר בפסוק ט „לוחת האבנים“ – לא שייך לתרץ כן).

(13) ראה גוי'א לפרש"י בראשית א, יד. וראה גם משכיל לדוד כאן (ובכ"מ). וכ"ה בכמה מפרשי רש"י. וראה כללי רש"י (קה"ת תש"מ) פ"ג (בהוצאת תנש"א – פ"ד). וש"נ.

קומט דערמיט מדגיש זיין דעם חסר: „לחת כתיב ששתייהם שוות“¹⁴.

און דערפאר איז דאָס רש"י ניט מפרש בפסוק ט בפרשתנו „בעלולי ההרה לקחת לוחת האבנים לוחת הברית“ ווייל דאָרטן איז ביידע מאָל „לוחת“ חסר כתיב; און אויך ניט פריער בפ' ואתחנן (וואו עס שטייט „ויכתבם על שני לחת אבנים“) און אין פ' משפטים (פאר פ' תשא) – היות אָז אין די ערטער שטייט דער וואָרט בלויז איין מאָל, ס'איז ניטאָ קיין שינוי אין זעלבן פסוק.

דאָס איז אָבער ניט קיין ביאור מספיק, וואָרום:

(א) אין פ' תשא, כאָטש דאָרט שטייט אין פסוק צוויי מאָל „לחת העדות לחת אבן“, זיינען אָבער ביידע חסר, ובמילא איז ניטאָ קיין שינוי אין פסוק לשם הדגשה – און פונדעסטוועגן איז עס רש"י יע מפרש דאָרט.

(ב) בכל אופן קען מען די שאלה פרעגן בפרשתנו בנוגע די פסוקים עצמם: פאָרוואָס איז דער פסוק משנה ומרמז דעם ענין פון „שתייהם שוות“ דוקא אין דעם שפעטערדיקן פסוק (יא), און ניט אין דעם פריערדיקן פסוק (ט), וואו עס שטייט צוויי מאָל דער זעלבער וואָרט?

[ועפ"ז איז מובן, אָז די שאלות הנ"ל קען מען ניט פאָרענטפערן דערמיט וואָס עס זיינען דאָ כו"כ דעות ושיטות שונות אין דער מסורה פון חסרות ויתר-

רות¹⁵, והיינו¹⁶ אָז לויט דעת רש"י איז די מסורה אין פ' תשא באופן אָז ס'שטייט איין מאָל מלא („לחות“) און איין מאָל חסר („לחת“) (ניט¹⁷ ווי לפנינו¹⁸); און בפרשתנו, ווידער, איז שיטת רש"י אָז (פאר די ווערטער „ואשב בהר“) שטייט ביידע מאָל „לחת“ חסר

– וואָרום¹⁹ סיי ווי בלייבט די שאלה אינעם פסוק גופא (כנ"ל) – פאָרוואָס איז די תורה משנה דוקא אין פסוק יא (ועד"ז בפ' תשא) כדי מדגיש זיין „לחת חסר כתיב ששתייהם שוות“, און ניט אין פריערדיקן פסוק ט, וואו עס שטייט דער זעלבער לשון „לוחת האבנים לוחת הברית“].

ד. וועט מען דאָס פאָרשטיין בהקדם אַ דיוק אין לשון רש"י בפירושו על

(15) ראה לדוגמא מנחת שי ח"ש כה, ו (וש"ג). תרומה כה, כב. בלק כג, ט. ועוד.

(16) ובפרט דאנן לא בקיין בחסרות ויתרות – קדושין ל, סע"א. וכ"ה ברמ"א או"ח סקמ"ג ס"ד. וראה נ"כ שם.

(17) ועד"פ פרש"י ח"ש תרומה שם*; דברים (א, יג) – שהוא לא כבמסורה שלנו (ראה מנחת שי שם).

(18) וכ"ה (כלפנינו) גם במסורה ובמנחת שי תשא שם.

(19) נוסף על העיקר שדוחק גדול לומר כן (מבלי כל מקור), מכיון שברש"י אין רמז ע"ז*. ובפרט שבמסורה ומנחת שי שאסף מכר"כ ספרים ונוסחאות לא הביא שינויים בפ' תשא (וכבהערה הקודמת).

(*) ועד"ז בפ' נשא ז, א „כלת כתיב" לגי' דפוס ראשון, שני וכמה כתיב רש"י (שתח"י). ועי' פירוש הריב"א וצידה לדרך בפרש"י. וראה מנחת שי שם.

(*) משא"כ בפרש"י ח"ש, תרומה ודברים שם (ועוד) – הרי מפורש כן בפרש"י (וראה קושיות המפרשים שם. וי"ל עי' מנחת שי פ' בלק שם. ואכ"מ).

(14) גם במשכיל לדוד כתב שכוונת רש"י ל„לחת“ שבפסוק יא. אבל – מפני דהפסוק מיותר (ועד"ז פ' בפ' תשא). אבל צע"ק לומר, דיתור כל הפסוק בא רק לדרשא על תיבת „לחת“. ואכ"מ.

למקרא²⁵ [נָאָר – ווען עס איז פֿאַרֶאָן אָן אַנדער שווערקיט אין פשוטו של מקרא און עס ווערט פֿאַרענטפערט לויט דעם ביאור אין דעם חסר ויתיר, דאָמאָלט ברענגט עס רש"י ומבאר²⁶].

אַבער דער כלל, איז נאָר אין אַ פֿאַל ווען עס איז נִיטאָ קיין קשיא וסתירה אין דעם חסר או יתיר עצמו (עס איז נאָר אַ שאלה פון „מאי טעמא“ חסר או יתיר); משא"כ אין פֿאַל ווען מצד תוכן הכתובים האָט דער וואָרט געדאַרפט שטיין בדוקא מלא און נִיט חסר (או להיפך) – דעמאָלט שטעלט זיך רש"י אויף דעם.

והטעם: דער שינוי פון מלא וחסר איז נִיט ווי אַ באַזונדער ענין אין תורה, וואָס האָט נִיט קיין שייכות צום לערנען „פשוטו של מקרא“ (און בלויז בשעת הצורך באַנוצט זיך רש"י מיט חסר ויתיר אויף צו פֿאַרענטפערן אָן ענין אין פשש"מ, בדוגמא ווי ער באַנוצט זיך מיט אָן „אגדה המיישבת דברי המקרא“²⁷);

אויך אין פשוטו של מקרא איז מובן אַז מלא און חסר אין אַ וואָרט פון תורה איז נִיט סתם אָן ענין אינעם אופן הכ־תיבה פון דעם וואָרט בתורה, נאָר דאָס איז נוגע צום תוכן הכתיבה והכתוב²⁸. ד.ה. דער שינוי פון מלא או חסר וכיו"ב

(25) וע"ד הענין ד„ניקוד“ על תיבות, שאין מוכרח לפרשו בפשש"מ – ראה לקו"ש חט"ו ע' 112 ואילך. ס' כללי רש"י שם פי"ג (בסופו) (בהוצאת תנש"א – פי"ד אות 11 ואילך).

(26) ראה לקו"ש ח"ח ע' 77. ובכ"מ.

(27) בל' רש"י בראשית ג, ח.

(28) ובפרט בימיהם ש„לא היו הנקודות... כתובים“, דה„חומשי“ שלהם היו כתיקון ס"ת ממש בלי נקודות כו" (ל' אדה"ז בהל' ת"ת שלו פ"א ס"א ובקו"א שם סק"ב. וראה פרישה יו"ד סעי' סק"ח. לקו"ש חט"ו ע' 423 והערה 10), הרי נוגע עוד יותר הענין דחסר ומלא להבנת התיבות.

התורה בענין חסר (ויתיר), וואָס מען געפינט אין דעם שינויים:

אַמאָל זאָגט רש"י „חסר וי"ו“²⁹, „חסר כתיב“²¹ וכיו"ב²², און בכמה מקומות ברענגט רש"י בלויז דעם וואָרט ווי ער שטייט געשריבן אין פסוק און זאָגט נִיט „חסר וי"ו“ אָדער „חסר כתיב“ וכיו"ב²³, וכבפרשתנו²⁴: „לחת כתיב“.

און וויבאַלד אַז לשונו של רש"י איז דאָך מדויק, איז מובן אַז אויך די שינויי־ים הנ"ל אין ל' רש"י זיינען בכוונה ובדיק; ובפרט אַז דאָס זיינען שינויים וועלכע מען געפינט בכו"כ מקומות בפירושו על התורה, אַמאָל באופן הא' און אַמאָל באופן הב'.

ה. ויש לומר די הסברה אין דעם – ע"פ תוספת ביאור אין דעם כלל הנ"ל (ריש סעיף ג), אַז דער שינוי פון חסירות ויתירות כשלעצמו איז נִיט קיין שווער־קייט אין פשוטו של מקרא – אַזאָ וועל־כע רש"י מוז באַוואָרענען לבן חמש

(20) בראשית א, יד. שם, כח. ח"ש כג, טז. שמות ג, טו. משפטים כג, ב (חסר י', וראה שם לפנ"ז: על ריב על רב). אמור כג, מ. נשא ז, יט (חסר יוד). שלח טו, כד (חסר א'). דברים א, יג.

(21) ח"ש כג, י (כתיב חסר). כה, ו. בלק כב, ה. (22) נח ט, יב: נכתב חסר; תולדות כה, כד (וישב לה, כז); חסר (סתם); ויקהל לה, כז: נחסרה אות כו' (אלא שמסטים ג"כ „והנשאם כתיב“ – כמקומות שבהערה הבאה).

(23) בראשית א, כא, ו. ב, נח ח, כא. לך יד, יד. וירא יח, א. יט, א. ח"ש כד, לט. תשא לא, יח. (נשא ז, א**). דברים ב, לג. ואתחנן ו, ט.

(24) ובפ' תשא (אבל להעיר, שבא' מכת"י רש"י שבתח"י) תשא שם: „חסר כתיב“.

(*) כ"ה בדפוס ראשון (ככלתו כתיב). ועוד. וראה לקמן ע' 59 בהרשימה הערה 3.

(**) ראה לעיל שוה"ג להערה 17.

בפסוק שלאח"ז, אויף מדגיש זיין³³ די שליומנות שבזה³⁴.

(ב) אין פ' נח³⁵, נאָכן מבול, וואו דער פסוק זאָגט „וירח ה' את ריח הניחוח ויאמר ה' אל לבו לא אסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם כי יצר לב האדם רע מנעוריו ולא אסף עוד להכות גו", איז רש"י מפרש: „מנעוריו כתיב משננער לצאת ממעי אמו ניתן בו יצר הרע” –

וויבאלד דער פסוק גיט דעם טעם אויף „לא אוסיף לקלל עוד” – „כי יצר לב האדם רע מנעוריו”, פאָרוואָס שטייט עס חסר, אָן ענין של חסרון אין „נעוריו”, כאילו אָז „יצר לב האדם” איז נישט רע ממש „מנעוריו”, נאָר ערשט שפעטער – היפך תוכן הכתוב³⁶?

(33) וראה באו"א – גו"א ומשכיל לדוד לפרש"י (א, יד).

(34) ואף שברכיבו פעמים לא פירש רש"י החסר גם במעשה בראשית, וכמו „בקר” (א, ה) דכתיב חסר, הרי מובן דגם כאשר מפרש „חסר” לפי שסותר לתוכן התיבה או הכתוב וכיו"ב (כנ"ל בפנים) – היינו רק באם ע"פ דקדוק צ"ל מלא, וכמו „מאורות” ל' רבים (ראה משכיל לדוד שם עד"ז), משא"כ „בקר” וכיו"ב שנכתב במקרא תמיד חסר. ועד"ז יש לפרש בשאר הדוגמאות דלקמן בפנים ובהערות.

ולהעיר מרש"י לך טז, ה „כל בינך שבמקרא חסר וזה מלא”. ומה מוכח, דכ"מ שפרש"י „חסר”, אף שישל שמפרשו גם מחמת השינוי מן הרגיל – אין זה כל הטעם, דאל"כ – ה"י כותב כן מפורש, וכבפ' לך שם.

(35) ח, כא.

(36) ראה משכיל לדוד שם – באו"א.

ווייזט אויף אַ שינוי אין דעם תוכן התיבה אָדער הכתוב.

ס'איז נאָר וואָס דער ביאָרד וטעם, אין וואָס עס דריקט זיך אויס דער חסר (אָדער מלא), איז נישט אָן ענין וואָס פאָדערט זיך אינעם לימוד פון פשוטו של מקרא, נאָר דאָס געהערט צו די אַנדערע אופני לימוד התורה.

און דעריבער, בשעת אַז מצד תוכן הכתוב וואָלט געדאַרפט שטיין בדוקא מלא און עס שטייט חסר – ווייל מצד תוכן הכתוב דאַרף אויסקומען אַז דאָרט איז נישט קיין חסרון – מוז רש"י פאָר-ענטפערן די קשיא (פון בן חמש למקרא), הלמאי שטייט עס „חסר”.

ו. מהדוגמאות לזה:

(א) אין ערשטן אָרט וואו רש"י איז מפרש דעם ענין פון „חסר”²⁹: „יהי מארת ברקיע השמים גו", זאָגט רש"י „חסר וי"ו כתיב על שהוא יום מארה כו”:

דער תוכן פון די פסוקים (וועלכע רעדן וועגן די זאָכן וואָס דער אויבער-שטער האָט באַשאַפן בששת ימי בראשית) באַשטייט, אין אַרויסברענגען די מעלה פון די זאָכן וועלכע דער אויבערשטער האָט באַשאַפן; ובפרט ובמיוחד דער תוכן פון בריאת המאורות, ווי דער פסוק איז מסיים דאָרט³⁰ (ובכל מעשה בראשית³¹) „וירא אלקים כי טוב”³² – האָט דאָך געדאַרפט שטיין מאורות מלא (מיט איין וא"ו לכה"פ, ווי

(29) בראשית א, יד.

(30) א, יח. וראה שם א, ד: וירא אלקים את האור כי טוב.

(31) י (בשייכות ליום ב'); יב; כא; כה.

(32) ועוד יותר – בסיום כל מעשה בראשית, נאמר (שם, לא) „והנה טוב מאד”.

(*) ועד"ז „אלקים” בלא ו' (א, א), שבכ"מ נכתב כן (וגם מובן הוא כאן, ע"פ פרש"י שם „לבראותו במדת הדין”). וכ"ה בנוגע „לתתו ובהו וחשך” (א, ב), דכן נכתב בכ"מ (ומתאים גם מצד תוכנו).

מארת" זאָגט רש"י, "חסר וי"ו כתיב על שהוא יום מארה ליפול כו", אַז דאָ איז אַן ענין של חסרון אין תיבת מאורות.

עד"ז אין פסוק „ועפרון ישב" זאָגט רש"י „כתיב חסר" – ווייל דאָס איז געווען אַן ענין פון חסרון אין עפרון'ען, אין זיין „ישב" – „אותו היום מנוהו שוטר עליהם מפני חשיבותו של אברהם שהי' צריך לו עלה לגדולה", ד.ה. דער פסוק קומט דערמיט אַנדייטן אַז עפרון מצ"ע איז געווען „חסר", ער איז ניט געווען אויסגעטיילט אין גדולה צווישן די בני חת, נאָר „מפני חשיבותו של אברהם שהי' צריך לו עלה לגדולה" – נאָר דאָן האָט זיך אָנגעהויבן זיין „ישב"⁴⁰.

משא"כ אין פ' נח באַ דעם וואָרט „מנעירי" זאָגט ניט רש"י „חסר כתיב", „חסר וי"ו" וכי"ב, נאָר „מנעירי כתיב משננער לצאת כו". ווייל דאָ איז ניטאָ קיין חסר וחסרון בנוגע „נעירי", אדרבה – דאָס איז מוסיף אין דעם תוכן הכתוב והטעם – אין דעם לימוד זכות על האדם, אַז וויבאלד גלייך „משננער לצאת ממעי אמו ניתן בו יצר הרע" (ניט נאָר מנעוריו⁴¹), ובמילא איז דאָס נאָכמער מחזק הטעם אויף „לא אסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם כי יצר לב האדם רע מנעוריו".

ועד"ז בעוד כו"כ מקומות וואו רש"י זאָגט ניט „חסר כתיב" איז דאָס מטעם הנ"ל. ולדוגמא – דעם ערשטן מאָל אין חומש (און נאָר אַ פאָר פסוקים נאָך זיין פ' „מארת חסר ו' כתיב") וואו רש"י איז

(ג) עד"ז געפינט מען ווייטער אין פ' חיי שרה³⁷ „ועפרון ישב", זאָגט רש"י „כתיב חסר אותו היום כו" – וואָרום אין המשך הכתובים ווערט אַרויסגע-בראַכט די מעלה פון (בני חת ו) עפרון, אַז ער האָט מסכים געווען צו (פאַרקויפן, און נאָכמער צו) אַוועק-געבן, די מערת המכפלה צו אברהם פאַר קבורת שרה – פאַרוואָס³⁸ שטייט אין פסוק בתחילת הדיבור וועגן עפרון „ישב" חסר – אַן ענין של חסרון ביי אים?³⁹

ז. עפ"ז וועט מען אויך פאַרשטיין דעם חילוק הלשוניות אין פרש"י וואָס אַמאָל זאָגט ער „חסר וי"ו", „חסר כתיב" וכי"ב, און אַמאָל ניט:

ווען דער חסר פון פסוק קומט זאָגן אַן ענין פון חסרון אין תוכן התיבה (אַדער הענין), דעמאָלט זאָגט רש"י „חסר כתיב" וכי"ב;

בשעת אַבער דער חסר קומט ניט זאָגן אַ חסרון, נאָר אַרויסברענגען אַן אַנדער זאך, אַדער אַ תוספת הדגשה אין דעם ענין גופא – זאָגט ניט רש"י „חסר כתיב" (ווייל דאָ איז ניטאָ קיין חסרון (בפירוש)), נאָר ער איז בלויז מדגיש דעם שינוי פון וואָרט לרמז אויף זיין תוכן וענין מיוחד.

ובדוגמאות הנ"ל:

אין דעם ערשטן פירוש אויף „יהי

(37) כג, י.

(38) וכן י"ל בעוד מקומות שרש"י מפרש „חסר". ואכ"מ.

(39) ואף דלהלן שם (כג, טז) פרש"י חסרונו של עפרון – ה"ז חידוש בפ"ע שלמדין מהכתוב שם, ואין זה נוגע להתחלת הענין בנוגע לעפרון – שם מדובר בפשטות בנוגע למעלתו, כבפנים.

(40) ועד"ז הוא התוכן ד„חסר" בשאר המקומות שבהערה 20'22 – ראה לקמן ע' 58 ואילך.

(41) ראה רא"ם וגר"א שם.

מדגיש זיין מעלת הלוחות, שטעלט זיך רש"י ניט אויף דעם וואָס לחת חסר כתיב, כדלקמן.

ט. אין פ' תשא שטייט „ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו ג' שני לחת העדת לחת אבן כתבים באצבע אלקים" – די מעלה גדולה פון די לוחות;

ועד"ז און נאָכמער בפרשתנו⁴⁶: „ויתן ה' אלי את שני לוחת האבנים כתבים באצבע אלקים ועליהם ככל הדברים אשר דבר ה' עמכם בהר מתוך האש ג'“, ובהמשך לזה⁴⁷ „ויהי מקץ ארבעים יום וארבעים לילה נתן ה' אלי את שני לוחת האבנים לחות הברית" – וואָס דאָס אַלץ איז בהמשך צו⁴⁸, „ובחרב הקצפתם .. בעלתי ג'“, און אַ הקדמה צו דעם אַז⁴⁹ „ויאמר .. קום רד .. ואפן וארד מן ההר ג' ושני לוחת הברית על שתי ידי וארא והנה חטאתם ג' ואתפש בשני הלחת ואשלכם מעל שתי ידי ואשברם לעיניכם“.

ד.ה. משה איז דאָ אויסן צו מפליא זיין דעם גרויסן עילוי פון די לוחות, און אַז ניט קוקנדיק אויף דעם, האָט דער חטא פון די אידן געבראַכט צו שבירתם – „ואשברם לעיניכם" – האָט דאָך אין די צוויי פסוקים (עכ"פ) געדאַרפט שטיין ניט „לוחת" חסר, וואָס ווייזט אויף אַ חסרון, נאָר לוחות מלא.

איז רש"י מפרש ומבאר „לחת כתיב" – דאָ איז ניטאָ קיין „חסר" (חסרון) אין דעם ענין, נאָר פאַרקערט – דאָס גופא קומט אויף צו אַרויסברענגען אַן עילוי

מפרש אַן ענין פון „חסר" ניט נוצנדיק דעם לשון „חסר"⁴²:

אויפן וואָרט „התנינים"⁴³, ברענגט רש"י פון דברי אגדה: „הוא לויתן ובן זוגו שבראם זכר ונקבה והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לע"ל שאם יפרו וירבו לא יתקיים העולם בפניהם התנינים כתיב" – און זאָגט ניט „חסר כתיב" –

ווייל⁴⁴ דאָס וואָס „התנינים כתיב" מצד דעם וואָס „הרג את הנקבה" – איז ניט קיין ענין פון „חסרון" אין בריאתו של הקב"ה – אדרבה, דורך דעם איז באַ- וואָרנט געוואָרן קיום העולם (און אויך בשייכות דער נקבה עצמה, איז דאָך „מלחה לצדיקים לע"ל")⁴⁵.

ח. עפכ"ז איז מובן בנדו"ד אין דעם וואָרט „לחת":

רש"י קומט ניט סתם מפרש זיין פאַר- וואָס עס שטייט דער וואָרט „לחת" חסר, פונקט ווי ער איז ניט מפרש אַנדערע חסרות ויתירות.

רש"י איז מפרש נאָר דאָרטן וואו דער פסוק איז מדגיש דעם עילוי שבדבר – און דאָס איז נאָר בפ' תשא ובפרשתנו.

משא"כ אין די פריערדיקע ערטער אין תורה, הן אין פ' משפטים (פאַר פ' תשא) און הן אין פ' ואתחנן (פאַר פרשתנו, עקב), וואו דער פסוק איז ניט אויסן

(42) ועד"ז הוא בשאר המקומות שבהערה 23, כדלקמן ע' 58 ואילך.

(43) בראשית א, כא.

(44) ועד"ז בפ' לך יד, יד „חניכו כתיב זה אליעזר שחנכו למצות כו", מעדיף רש"י לפרש שהכתוב בא להדגיש המעלה שבהענין (בנוגע לאליעזר), ולא ענין של „חסר" בהתיבה (ובמספר האנשים שהלכו עם אברהם (שברוב עם הדרת גר) – ראה פרש"י שלאח"ז שם).

(45) ראה בארוכה לקו"ש ח"ה ע' 19 ואילך ובהערות שם.

(46) ט, י.

(47) שם, יא.

(48) שם, ח"ט.

(49) שם, יג; טו"ז.

וואָס איז געווען אין די לוחות, „שש-תיהם שוות“⁵⁰, וואָס דאָס איז נאָכמער מדגיש ווי ס'איז געווען אַ גטלעכע זאָך:

נוסף אויף דעם וואָס בידי אדם איז זייער שווער (אָדער מן הנמנע) צו מצמצם זיין⁵¹ אַז צוויי זאכן זאָלן זיין בשווה ממש בדיקס⁵² – איז דאָ אַ חידוש באַ די לוחות: אויף די צוויי לוחות זיינען דאָך געווען געשריבן די עשרת הדברות, „חמש (ה) דברות (ה) כתובין על לוח אחד וחמש (ה) כתובין על השני“⁵³, וואָס אין די חמש דברות הראשונים זיינען געווען⁵⁴ אַ סך מער תיבות ואר-תיות ווי אין די חמש דברות האחרונות – און אעפֿכ „שתיהם שוות“, איינער איז ניט גרעסער פון צווייטן!

[ובפשוטם של דברים – איז דער

(50) ועפֿ"ז יש להמתיק החילוק בלשונו של רש"י ב' תשא, שהיו שתייהן שוות" ובפרשתנו „ששתיהם שוות": ב' תשא המדובר ע"ד הלוחות עצמן – ויתן אל משה . . שני לוחות . . אבן (ופ' עגל ושבירת הלוחות הבאה עי"ז – בא אח"כ בהפ' כענין בפ"ע), לכן מדגיש „שהיו שתייהן שוות" בנתינתן; משא"כ בפרשתנו שכל הענין ע"ד הלוחות ה"ז רק כפרט בדברי התוכחה – שחטאם גרם שבירת הלוחות, ואין צורך להדגיש שהיו שוות לפני שבירתן, כותב רק „ששתיהם שוות". ועוד י"ל ואכ"מ.

(51) ראה יפ"ת לשמור"ר (ובעץ יוסף לתנחומא) שבהערה 5.

(52) ואף שלדעת המדרש, כן ה' גם בלוחות שניות שעשה משה (כנ"ל הערה 2) – י"ל שלמדו שה' כן ממש בהם (תשא לד, א. פרשתנו י, א) „פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים", ואין ה"ג שגם בזה ה' פלא. ואולי כ"ה גם לדעת רש"י (ראה גם פרש"י תשא שם), וראה סה"ש תש"ג ע' 123 ואילך ובהנמנן שם.

(53) פרש"י נשא ז, כג „מיסודו של ר' משה הרשן". וראה גם פרש"י שה"ש ד, ה.

(54) בלוחות הראשונות, שבה מדובר כאן (ועד"ז בלוחות האחרונות).

כתב שעליהם געווען דער זעלבער (בגודל האותיות) אין ביידע לוחות – ניט אַז אויף דעם לוח הא' זיינען די תיבות פון די דברות געווען געשריבן מיט קלענערע אותיות און די דברות אחרונות אויף לוח הב' – מיט גרעסער רע אותיות. ולכאורה⁵⁵ אַזוי אויך זיינען דער ריווח והפסק בין התיבות והאותיות געווען גלייך אין ביידע לוחות⁵⁶.

ולעיר מהנס אין דעם וואָס „כתובים משני עבריהם", וואָס רש"י טייטשט⁵⁷ „משני עבריהם היו האותיות נקראות ומעשה נסים הי".

ובמילא איז דאָס מתאים צום המשך תוכן הכתוב וואָס קומט אַרויסברענגען דעם עילוי פון די לוחות וואָס דער אויבערשטער האָט געגעבן צו משה; און דערמיט גופא אַ הוספת חומר והתראה אין די „דברי תוכחות"⁵⁸ וואָס משה האָט זיי געזאָגט און געוואָרנט „זכור אל תשכח גו' ובחרב הקצפתם גו'"⁵⁹ – דאָס וואָס זיי האָבן גורם געווען צו שבירת הלוחות.

משא"כ אין פ' ואתחנן לפנ"ז⁶⁰, וואו עס שטייט „לחת" חסר, איז דאָרט דער תוכן המדובר וועגן דעם ענין פון „את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם גו' ויכתבם על שני לוחות אבנים ויתנם אלי", אָבער עס רעדט זיך דאָרט ניט וועגן דער מעלה מיוחדת פון די לוחות. ועד"ז

(55) אף שהבן חמש (למקרא) רואה בהספרים שלומד (ובספר תורה) שאין הריחו וכו' שווה בכל השורות.

(56) ראה ביאור מהרי"פ לשמור"ר שם (נדפס בהוספות לשמור"ר – ווילנא).

(57) תשא לב, טו.

(58) ל' רש"י ר"פ דברים.

(59) פרשתנו ט, זח.

חסר אין פסוק יא שטייט ביחס די אבנים, „לחת האבנים“, דער וואָרט לוחות שלאחז׳ שטייט מלא ביחס לברית – „לחות הברית“.

ולכאורה, די מעלה אין די לוחות וואָס זיי זיינען געגעבן געוואָרן פון אוי- בערשטן און „כתובים באצבע אלקים“ אין דאָך בעיקר אין דעם (ומצד דעם) וואָס זיי זיינען „לחות הברית אשר כרת ה' עמכם“⁶⁰, דער ברית צווישן דעם אויבערשטן מיט אידן, ניט אין דעם וואָס זיי זיינען (גשמיות'דיקע) „אבנים“, האָט לכאור' געדארפט שטיין פאַרקערט (בפסוק יא), „לחות האבנים“ מלא און „לחת הברית“ חסר – „לחת כתיב שש- תיהם שוות“, בכדי צו מדגיש זיין ביי לוחות הברית די מעלה פון זייער פאַר- בונד מיט „אלקים“?

ועפ״ הנל איז דאָס מובן, וואָרום דער עיקר הדגשה דאָ איז ניט אויף דעם תוכן רוחני אָז די לוחות הברית זיינען אָן ענין אלקי, נאָר אָז אויך די גשמיות פון די לוחות, דאָס וואָס זיי זיינען „לחת האבנים“ (וואָס אין דעם איז געווען די שבירה, „ואשברם לעיניכם“) איז אָן ענין אלקי, עד כ״כ אָז „שתיהם שוות“ –

ביז אָז אין דעם זיינען געווען צוויי הפכים: שתיהם שוות. כאָטש איין לוח האָט געהאַט אַ סך מער אותיות ותיבות פון דעם צווייטן (בגודל אחד) – אעפ״כ „שתיהם שוות“.

(משיחות ש״פ עקב וש״פ ראה תשמ״ג)

אין פ' משפטים¹¹ „ויאמר ה' אל משה עלה אלי ההרה והי' שם ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם“ – איז ער ניט מדגיש מעלת הלוחות.

יו״ד. עפ״ז איז אויך מובן פאַרוואָס רש״י איז מדייק צו שטעלן זיך אויפן וואָרט „לחת“ וואָס שטייט נאָך פסוק ט, און ניט אויף די צוויי מאָל „לחת“ וועלכע שטייען אין אָנפאַנג פסוק ט „בעלתי ההרה לקחת לוחות האבנים לוחות הברית“:

דער תוכן הדברים אין די פסוקים יו״ד-יא איז וועגן די לוחות ווי זיי זיינען געגעבן געוואָרן צו משה'ן – „ויתן ה' אלי“, „ויהי מקץ ארבעים יום גו' נתן ה' אלי“. משא״כ אין פסוק ט רעדט זיך וועגן דעם ווי משה איז אַרויף לקבל הלוחות, ד.ה. ווי די לוחות זיינען נאָך געווען ביים אויבערשטן.

דער דיוק והדגשה בגודל מעלת הלוחות (כדי צוצוגעבן האַרבקייט אין די דברי תוכחה צו די אידן אויף שבירתם), איז (ניט בעת זיי זיינען נאָך געווען ביים אויבערשטן, „בעלתי ההרה לקחת לוחות האבנים לוחות הברית“, נאָר דוקא) ווען זיי זיינען געקומען בידי משה אויף צו געבן די אידן; אָז (אויך) ווי דער אוי- בערשטער האָט זיי געגעבן משה'ן זיינען זיי געווען אינגאַנצן אַ העכערע זאַך – אַ זאַך פון „אלקים“ (כתובים באצבע אלקים) וכו' ניט ווי נבראים.

יא. עפ״ז יש לבאר (ביינה של תורה עכ״פ) נאָך אָן ענין: דער וואָרט „לחת“

(60) שם, ט.

הוספה

לשלימות הענין המבואר בהשיחה (ס"ז) שרק בענין של חסרון כותב רש"י תיבת „חסר” – מובאים בזה המקומות שבהם פירש רש"י את הטעם דחסרות, על סדר הכתובים:

(א) בראשית א, יד: „הי מארת – חסר וי"ו כתיב, על שהוא יום מארה כו" – ענין של חסרון (כבפנים ס"ז).

(ב) בראשית א, כח: „וכבשה – חסר וי"ו, ללמדך שהזכר כובש את הנקבה שלא תהא יצאנית כו", כי דעתה קלה ותוכל להנזק (משא"כ הזכר) – ענין של חסרון.

(ג) בראשית א, כא: „התנינם – שבראם זכר ונקבה והרג את הנקבה כו' שאם יפרו וירבו לא יתקיים העולם בפניהם, התנינם כתיב” – ענין של מעלה (כבפנים ס"ז).

(ד) בראשית ו, ב: „כי טבת הנה – א"ר יודן טבת כתיב, כשהיו מטיבין כו' גדול נכנס כו". אף שלכאורה מדובר כאן אודות ענין של חסרון – הרי: (1) זהו לשונו של ר' יודן, ולא לשונו של רש"י. (2) כאשר „ויראו בני האלקים גו" – לא היו בחסרון [וא"כ, הרי זו מעלה הכי גדולה – שעד שנכנס גדול כו', כי צנועות היו (ראה פרש"י חיי שרה כד, טז), ולכן מוכרח רש"י לומר כן ע"פ פשש"מ, ולא לכתוב „חסר” – ושלא היו צנועות], אלא שידעו שסופן לא טוב. (3) גם שמו „יודן” – חסר ה"א כתיב, ואם ידגיש חסר כתיב הרי זה היפך הכבוד כו'.

(ה) נח ח, כא: „מנערי – מנערי כתיב, משננער לצאת ממעי אמו ניתן בו יצה"ר". וזהו ענין של מעלה – לימוד זכות על האדם (כבפנים ס"ז).

(ו) נח ט, יב: „לדרת עולם – נכתב חסר, שיש דורות שלא הוצרכו לאות לפי שצדיקים גמורים היו כו", חסרון ב„לדרת עולם”, שחסר בהם דורו של חזקי' כו'.

(ז) לך לך יד, יד: „חניכו – חניכו כתיב, זה אליעזר שחנכו למצוות כו" – ענין של מעלה (ראה הערה 44).

(ח) וירא יח, א: „והוא ישב פתח האוהל כחום היום – ישב כתיב כו' סימן לבניך שעתיד אני להתייצב בעדת הדיינין והן יושבין כו" – ענין של מעלה שמדגיש מעלתו וכבודו של אברהם, וכבודם של בני".

(ט) וירא יט, א: „ולוט ישב – ישב כתיב, אותו היום מינוהו שופט עליהם” – ענין של מעלה, כי כל הנהגותיהם (של אנשי סדום) עד עתה אינן באשמתו כלל.

(י) חיי שרה כג, י: „ועפרון ישב – כתיב חסר, אותו היום מינוהו שוטר כו" – ענין של חסרון, מכיון שלולי שאברהם הי' צריך לו, לא הי' ראוי לזה (כבפנים ס"ז).

(יא) חיי שרה כג, טז: „וישקול אברהם לעפרן – חסר וי"ו, לפי שאמר הרבה ואפילו מעט לא עשה כו" – ענין של חסרון.

(יב) חיי שרה כד, לט: „אלי לא תלך האשה – אלי כתיב, בת היתה לו לאליעזר, והי' מחזר למצוא עילה שיאמר לו אברהם לפנות אליו להשיאו בתו כו" – ענין של

מעלה ביחס לאליעזר¹ ובתו, שלולי חטאו של „חם“ [שבזה נעשה עבד – „ארור“, ולכן „אין ארור מדבק בבורך“] ראויים הם ליצחק.

(יג) חיי שרה כה, ו: „הפילגשם – חסר כתיב², שלא היתה אלא פלגש אחת כו“ – חסרון הכי בולט, שאין ב„פלגשים“ (לשון רבים) אלא אחת.

(יד) תולדות כה, כד: „והנה תומם³ – חסר כו' אחד צדיק ואחד רשע“ – ענין של חסרון.

(טו) וישב לח, כז: „תאומים – מלא, ולהלן תומים חסר לפי שהאחד רשע כו“ (כנ"ל יד).

(טז) שמות ג, טו: „זה שמי לעלם – חסר וי", לומר העלימהו שלא יקרא ככתבו“ – חסרון הכי בולט.

(יז) משפטים כג, ב: „לא תענה על ריב – על רב, שאין חולקין על מופלא שבב"ד כו“ – ענין של מעלה [ורק בסיום פירושו כותב רש"י מהיכן לומדים זאת: „לפי שהוא חסר יו"ד דרשו כן“].

(יח) כי תשא לא, יח: „ככלתו – ככלתו כתיב“. . ככלה לחתן כו“ – ענין של מעלה ויתרון בנתינת התורה⁵.

(יט) שם: „לחת – לחת כתיב, שהיו שתיהן שוות“ – ענין של מעלה (כפנים ס"ח ואילך).

(כ) ויקהל לה, כז: „והנשאם – לפי שנתעצלו ממלאכתם נחסרה אות משמם“ ענין של חסרון.

(כא) אמור כג, מ: „כפת תמרים – חסר וי", למד שאינה אלא אחת“ – חסרון הכי בולט, שאין ב„כפות“ אלא אחת.

[כא (ב) נשא ז, א: „כלות משה – כלת כתיב“ יום הקמת המשכן היו ישראל ככלה הנכנסת לחופה“ – ענין של מעלה ושליומות בהקמת המשכן עבור ישראל].

(כב) נשא ז, יט: „הקרב את קרבנו – חסר יו", שהוא משמע הקרב לשון ציווי כו“ – ענין של חסרון, מכיון שהי' כאן ענין של ערעור, שלכן הוצרך לציווי מיוחד.

(כג) שלח טו, כד: „לחטת – חסר א', שאינו כשאר חטאות, שכל חטאות שבתורה הבאות עם עולה החטאת קודמת כו' וזו עולה קודמת לחטאת“ – חסרון בחטאת זו לגבי שאר חטאות.

(1) ועפ"ז מובן (בפשטות) למה סיפר זה אליעזר.

(2) וראה לעיל הערה 17; 19 – בשוה"ג.

(3) להעיר, ש„תומם“ – חסר א' וגם יו", שהוא דוקא סימן לרבים. וצ"ע בפרש"י.

(4) כ"ה בדפוס ראשון ושני וכמה כתי" (שתח"י). ובדפוסים שלפנינו „ככלתו כתיב חסר“.

(5) דהטעם שברש"י, „שלא הי' יכול ללמוד כולה בזמן מועט כזה“ – אינו כלל בהתיבה.

(6) לגי' ופי' המפרשים הנ"ל שוה"ג להערה 17.

כד) בלק כב, ה: „והוא ישב ממלי – חסר כתיב, קרובים הם להכריתני כו“, ותחסר כל מציאותו – ענין של חסרון ביחס לבלק.

כה) דברים א, יג: „ואשמם בראשיכם – חסר יו"ד², לומר שאשמותיהם של ישראל כו" – ענין דגדלות („ואשימם בראשיכם“) והפכו („ואשמם חסר יו"ד – אשמותיהם כו").

כו) דברים ב, לג: „ואת בנו – בנו כתיב, שהי' לו בן גבור כמותו" – תוספת הדגשה בדמיון בנו אליו שהי' גבור כמותו (ומעלה בבני, שמ"מ „ונך אותו ואת בנו“).

כז) ואתחנן ו, ט: „מזוזות – מזוזות כתיב, שאין צריך אלא אחת" – מעלה במזוזה, שאין צורך במזוזה נוספת על פתח זה (ראה באר מים חיים, משכיל לדוד. ועוד), מכיון שמזוזה אחת על הפתח פועלת פעולתה בשלימות.

כח) עקב ט, יא: „לחת כתיב ששתיהן שוות“, ענין של מעלה (כפנים ס"ח ואילך). ועוד יש לומר – בכמה מהנ"ל, ואכ"מ.

